

VERSLAG UIT EEN VERDEELD ZWITSERLAND

‘HET DUURT DRIE GENERATIES VOOR EEN EUROPEAAN ONZE MENTALITEIT KRIJGT’

Wat waren ze te benijden, de Zwitsers. Bloeiende economie, hoge lonen, lage werkloosheid en criminaliteit, profiteren van de nabijheid van de EU. Tot een krappe meerderheid zondag bij referendum de deur sloot voor migranten, ook uit Europa. ‘Wie zal er dan onze skiliften bedienen?’ Bezoek aan een beduusd bergland.

Steven De Foer

Dat we dit niet hebben zien áankomen! Tja, dat nationale referendum van vorige zondag, officieel *Masseneinwanderungsinitiative* (referendum over de massale immigratie) geheten: weinigen gaven dat initiatief, afgedwongen door de rechts-populistische Schweizerische Volkspartei (SVP), enige kans op slagen. De SVP mag dan wel de grootste partij zijn, alle andere partijen waren tégen immigratiequota.

Er wonen weliswaar zeer veel buitenlanders in Zwitserland – zowat 26% van de bevolking – maar ze komen vooral uit de buurlanden: ‘probleemgebieden’ als Afrika, het Midden-Oosten en Oost-Europa zijn veel minder sterk vertegenwoordigd. En toch die uitslag: 50,3 procent ja! De Europese Unie op de achterste poten. Want via allerlei bilaterale akkoorden zo innig verbonden zijn met de EU en tegelijk het vrije verkeer van personen opblazen: dat kan niet ongestraft blijven. Dus wat dáchten ze dan wel, die ja-stemmers?

‘Zou het te maken hebben met de Olympische Winterspelen? In Sotsji werd de afdaling geskied: hoeveel nee-stemmers zijn daarvoor thuisgebleven?’ Hana Frkalova vergist zich, want de afdaling was op zaterdag. Toch is haar poging tot een zinnige verklaring typerend. Iedereen is krampachtig op zoek naar een verklaring.

‘Het komt hard aan’, zegt Hana, een Tsjechische die met haar Zwitserse vriend Reto Ulrich pasta eet in een trendy restaurant in Bazel. Niet dat ze meteen bang is gedeporteerd te worden. Ze heeft haar diploma verpleegkunde hier behaald en werkt al vier jaar fulltime in een kinderziekenhuis. ‘Maar Zwitserland heeft nu wel gezegd dat het geen buitenlanders wil: het is moeilijk dat niet persoonlijk te nemen. Dat verbod op minaretten was al zo onvriendelijk, maar nu gaat het niet over mensen met een ander geloof en totaal andere leefgewoonten, maar om Fransen, Duitsers, Tsjechen.’

Hana’s vriend Reto, een historicus, nuanceert. ‘Het is niet “Zwitserland” dat beslist heeft, het is 50,3 procent van de Zwitsers. De verschillen zijn enorm, tussen stad en platteland, en tussen Duitstaligen, Franstaligen en Italiaanstaligen. Bazel-stad heeft tegen het voorstel gestemd. Maar ik schaam me kapot, ik heb niet de moeite gedaan.’

‘Ikzelf had gráág gestemd, maar ik mag niet: alleen Zwitsers hebben stemrecht’, reageert Hana, nog wat zout in de wonde strooiend.

Reto legt gegeneerd uit dat er de jongste jaren referendum-moeheid is ontstaan. De lat voor het aantal handtekeningen ligt laag en er zijn nationale, kantonale en gemeentelijke referenda. ‘Zes of zeven keer per jaar: mensen doen de moeite niet meer als ze denken dat hun stem toch weinig uitmaakt. Daardoor weegt de stem van radicalen harder door. Ter verdediging: twee weken geleden zei een peiling nog dat “ja” amper 43 procent zou halen. En dan horen dat het ja-kamp wint met amper 19.000 stemmen verschil: dat is wrang, veel mensen zijn gechoqueerd. Want wij zijn een internationale stad bij uitstek en welke indruk maken wij nu? In de bibliotheek waar ik werk, heb ik veel Duitse collega’s: die verschuilen zich nu achter grappen, maar je proeft de onzekerheid bij die mensen. Erg.’

Concrete, rationele redenen om het *Masseneinwanderungsinitiative* te steunen zijn er nauwelijks: de criminaliteitscijfers zijn laag, de huur- en koopprijzen hoog maar de lonen ook, en dat buitenlanders jobs afpakken van Zwitsers, is onzin. Het land kent met 3,5 procent hooguit wat rest-werkloosheid.

De Grote Mythe

Merkwaardig genoeg waren er meer ja-stemmers op het platteland, waar minder buitenlanders wonen. ‘Het heeft dan ook niet te maken met echte hinder’, zegt Reto, die ook sociaal geograaf is. ‘Wel met conservatieve tradities die mythische proporties aannemen: Zwitsers koesteren hun hoge levenskwaliteit, hun eeuwenlange neutraliteit

‘In de bibliotheek waar ik werk, heb ik veel Duitse collega’s: die verschuilen zich nu achter grappen, maar je proeft de onzekerheid bij die mensen. Erg.’

en zelfbeschikkingsrecht, hun normen en waarden. Het is een emotionele kwestie, die door de SVP zeer slim wordt uitgebuit. Ze verspreiden het gevoel dat Zwitserland vol is, dat Zwitserland straks Zwitserland niet meer is.’

‘Te veel buitenlanders? Laat me niet lachen’, zegt Sreten Bojanovic, hoofdkelner in een Italiaans restaurant op de multiculturele rechteroever van de Rijn. ‘In dit restaurant werken 25 mensen. Daarvan is er welgeteld één Zwitser. De rest komt uit Frankrijk, Duitsland, Italië, Peru, Iran... De Zwitserse economie stort in zonder buitenlandse werknemers.’

Sreten belandde hier in 2001, vanuit Servië. ‘Dit is een aantrekkelijk land, omdat er werk is en je degelijk betaald wordt. Maar Zwitsers zijn erg afstandelijk. Ons kent ons, maar louter onder Zwitsers. Mijn buurvrouw heeft er acht jaar over gedaan om mijn groet te beantwoorden. Het is geen echt racisme, het is extreem wantrouwen. Daarom was dit initiatief de verkeerde aanpak. Zwitserland kan niet zonder die constante instroom aan buitenlanders. Wat de overheid moet doen om de ergernis weg te nemen, is de criminelen harder straffen en het misbruik in de sociale zekerheid aanpakken. Want het zijn de profiteurs die de reputatie van de werkers verknoeien.’

De horeca kan niet zonder buitenlanders, en dat geldt ook voor het toerisme, de informatica en de chemische industrie. Zelfs in het bankwezen werken veel allochtonen. Crédit Suisse berekende trouwens dat er de volgende drie jaar 80.000 banen verloren zullen gaan door het referendum.

Ziekenhuis van Babel

Een andere zwaar getroffen sector is de gezondheidszorg. Mario Da Rugna, de personeelsdirecteur van het universitair ziekenhuis van Bazel, heeft net een mail gestuurd naar de buitenlandse werknemers. In deze toren van Babel werken 75 nationaliteiten: 45% van de 6.000 werknemers.

Da Rugna stak hen een hart onder de riem: wij kunnen niet zonder jullie. ‘Het referendum is hard aangekomen. Ik kreeg mails van artsen en verpleegkundigen die zich geschokt voelden, of bang zijn hun baan te verliezen. Ze weten niet hoe ze dit moeten interpreteren.’

SVP-campagne uit 2009, tegen de bouw van nieuwe minaretten.

SVP-affiches roepen op voor immigratiequota te stemmen.

‘Voor veel jobs vinden we gewoon geen Zwitsers’, zegt Da Rugna. ‘Radiologen bijvoorbeeld, of internisten. Gelukkig zijn er knappe artsen uit de hele wereld die hier graag willen werken. Wat verpleegkundigen betreft, profiteren wij ervan dat Bazel aan twee landen grenst: we hebben veel grensarbeiders, uit Frankrijk, maar vooral uit Duitsland. De Zwitserse arbeidsmarkt is gewoon te klein om verpleegkundigen te vinden. We hebben er nochtans steeds meer nodig, met het groeiende aantal ouderen en hulpbehoevenden.’

De personeelsdirecteur omschrijft de uitslag voorzichtig als ‘ontgoochelend’, maar zijn gezicht zegt: idioot. ‘Laten we paniek vermijden: de politici hebben nu drie jaar de tijd om een quotaregeling uit te werken. Ik mag toch aannemen dat ze ruimhartig zullen zijn in hun contingenten voor de gezondheidszorg? Want welke politicus wil verantwoordelijk zijn voor een tekort aan artsen en verpleegkundigen? Allicht zullen we voor iedere aanwerving een procedure moeten doorlopen, om te bewijzen dat we geen Zwitserse kandidaat vonden. Dat moeten we nu trouwens al doen voor een arts uit China of India aannemen, en straks dus wellicht ook als we een Duitser of een Belg willen. We zien wel hoe het uitdraait, maar een fraai signaal is dit in geen geval.’

Veel onbegrip in Bazel, maar waar zitten die ja-stemmers dan wel? Zeker in Ticino, het Italiaans sprekende deel van het land. Zelfs de socialisten en groenen riepen er op tot een ja-stem. Het gevolg van een ware overrompeling van pendelaars uit Noord-

‘Allicht zullen we voor iedere aanwerving een procedure moeten doorlopen, om te bewijzen dat we geen Zwitser vonden. Dat moeten we nu al doen voor een arts uit China of India, en straks dus ook als we een Duitser of Belg willen’

Italië die – aldus de critici – onder de prijs werken en cao’s niet respecteren. Bovendien ligt het gebied in een vallei met prachtig weer, maar een slechte luchtcirculatie: de massaal pendelende Italianen veroorzaken monsterfiles en smog. Het gevolg is dat álle Zwitsers, zelfs de grootste internationalisten, begrip opbrengen voor de ja-stemmers daar. Maar in Ticino woont slechts 8% van de bevolking.

Schwiizertüütsch

Vanwaar de overwegende ja-stem bij de Duitstalige bevolking? Op het platteland ten zuiden van Bazel proberen we het op goed geluk bij enkele boerderijen, die prachtig tussen de Alpenweiden liggen. Maar

landbouwers zijn landbouwers: zwijgzaam en wantrouwig, zeker als het over politiek gaat. En nog meer als je twee keer pardon moet vragen omdat je hun *Schwiizertüütsch* niet begrijpt.

Om te vermijden dat iemand zijn honden op me loslaat, ga ik maar naar de bron: Oskar Kämpfer, de voorzitter van de Schweizerische Volkspartei in Liestal. De man is handelingenieur, ondernemer, vloeiend meertalig en heeft drie jaar in Mexico gewoond: hij wenst niet als bekrompen neergezet te worden.

Hij is die ene Zwitser die de uitslag van zondag wél verwacht had. ‘De pers loopt in het spoor van de intellectuelen en de economische klasse. Ze onderschat de eigenzinnigheid van de gewone man. Buitenlui, die moeten op het land hun eigen beslissingen nemen. Die geven niet graag de macht uit handen. Die staan op hun zelfstandigheid. Daarom heeft Zwitserland zo’n sterk uitgebouwd democratisch systeem met referenda, en een confederale structuur met kantons. Echte Zwitsers hebben geen oren naar de Europese Unie, of naar 80.000 nieuwe buitenlanders per jaar! Dat is enorm voor een land als Zwitserland.’

Als ik opmerk dat de overgrote meerderheid uit westerse buurlanden komt, antwoordt Kämpfer zonder verpinken: ‘Ook die moeten geïntegreerd worden. Het duurt drie generaties voor een Duitser de Zwitserse mentaliteit krijgt.’

De SVP-man bezingt de lof van de Zwitserse welvaart. ‘Wij zijn een land zonder bodemrijkdommen, we hebben altijd gescoord »

met opleiding en innovatie. Wij Zwitsers hebben de drang om top te zijn. De campus voor wetenschappelijke ontwikkeling, die onze Bazelse chemiereus Novartis heeft ontwikkeld, dat is erg Zwitsers. Jullie Belgen hebben ook die capaciteiten, maar jullie zijn helemaal ingekapseld in de Europese Unie en kunnen daarom geen *Spitzenleistungen* (topprestaties) meer leveren.'

Kämpfer raast maar door, onder meer over de uitkeringen in de sociale zekerheid, die veel hoger liggen dan in de meeste EU-landen. 'Wij willen dat in de toekomst nog kunnen betalen. En dus hebben we de burgers gevraagd: wilt u dat dat voor uw kinderen en kleinkinderen óók betaalbaar blijft? En dat zal niet zo zijn als werkgevers ons dwingen een lager loon te aanvaarden, omdat er anders een grensarbeider klaarstaat om het voor minder te doen.'

Wij profiteren?!

Oké, zo kan-ie wel weer. Je kunt je toch niet op een eiland in Europa terugtrekken en ondertussen verwachten dat alle voordelen uit bilaterale overeenkomsten, zoals vrije handel, blijven gelden? Dat is toch wat de EU-bonzen

Oskar Kämpfer:
'Jullie Belgen hebben dezelfde capaciteiten als wij, maar jullie zijn helemaal ingekapseld in de Europese Unie en kunnen daarom geen topprestaties meer leveren'

Protestacties tegen de ja-stem.

deze week boos 'kersenpikkerij' noemden? 'Belachelijk,' zegt Kämpfer. 'Wij zijn geen profiteurs. Bij handel profiteren beide partijen. En het is niet dat wij geen inspanningen doen die Europa goed uitkomen: wij bouwen hoogtechnologische tunnels door de Alpen, waaraan de EU geen euro bijdraagt.'

Nee, maar wel tolwegen en een autovignet, en dus kan ik het niet laten enkele onhoffelijke voorbeelden van Zwitsers egoïsme te berde te brengen. Hoe 'neutraal' Zwitserland in 1942 vluchtende Joden aan de grens tegenhield, zodat de nazi's ze maar op te pakken hadden; en uiteraard het Zwitserse bankgeheim, steunpilaar voor internationale fraude, criminaliteit en terrorisme.

Kämpfer pareert alles. In de oorlog hebben veel Zwitsers ook illegaal Joden geholpen, en het bankgeheim hebben we toch al flink aangepast? 'Wij zijn geen egoïsten, we willen gewoon baas blijven in ons eigen land.'

Hoe het nu concreet verder moet, weet niemand. De federale regering wil nog voor de zomer een routeplan voorleggen. Inmiddels worden allerlei drukkingsgroepen gepolst, maar het blijft onduidelijk hoe groot de contingenten worden en of de quota worden opgesplitst volgens afkomst of beroepsgroep: vragen staat vrij. 'Voor ons telt voorlopig alleen dat de regering verplicht is de massale instroom van buitenlanders te stoppen', aldus Kämpfer.

Honderd kilometer verder, in het rustige dorpje Rüegsau, zingt ook bedrijfsleider

Marcel Meister de mantra van het kleine land dat rijk geworden is dankzij innovatie, vernuft en hard werken. Zo is het ook gegaan met Meister & Cie, een bedrijf gespecialiseerd in touw, dat door zijn betovergrootvader werd opgericht in 1869. Nu is het een kmo met 25 werknemers. Maar Meister weet ook erg goed dat die groei en bloei mede te danken is aan gastarbeiders uit Italië, Polen, Portugal. 'Wij zijn met hun hulp groot geworden en vandaag doen wij aan import en export met heel Europa.'

Meister heeft dan ook enthousiast nee gestemd vorige zondag en is ontstemd over de uitslag. 'Ik hoop maar dat het koelt zonder blazen, maar ik ben bang. Zwitserland kan zich geen slechte verhouding met de Europese Unie veroorloven. Een op de drie arbeidsplaatsen hebben wij aan de export te danken en we leiden te weinig academici en ingenieurs op, al is ons onderwijs top. Ook in mijn bedrijf heb ik mensen nodig met specifieke vakkennis, en die vind je lang niet altijd in Zwitserland. Dan is er de vraag of buitenlandse ondernemingen nog zullen investeren in Zwitserland? De "volkswil" heeft ons een flinke loer gedraaid.'

Meister denkt dat zelfs Christoph Blocher, de steenrijke industrieel en beroemdste SVP-politicus, niet had verwacht dat het voorstel het zou halen. 'Het was partijpolitieke strategie, populariteit zoeken. Nu ze onverwacht echt gewonnen hebben, moet dat lastig zijn voor Blocher, want zijn eigen bedrijf kan niet zonder buitenlandse knowhow.'

Skilatten aan

Hoog tijd om de *Röstigraben* over te steken. De Röstigracht is de populaire benaming voor de Duits-Franse taalgrens, en het verschil in cultuur tussen beide delen. Zoals ook nu: de Franstaligen stemden massaal tegen de immigratiebeperking.

Ik rijd de bergen in, naar Val d'Anniviers, een wintersportgebied met zicht op de Matterhorn. Binnen de kortste keren zit ik aan tafel met de voormalige burgemeester, de christendemocraat Simon Epiney, tevens deputé voor het kanton Wallis. 'Ik was al ongerust. Duitstaligen, met hun combinatie van pragmatisme, *gründlichkeit* en patriottisme, zoeken makkelijk zondebokken tussen de buitenlanders. Een internationale trend. De SVP is minder erg dan het Front National en Vlaams Belang, maar te vergelijken met die Brit en die Nederlander (*Nigel Farage en Geert Wilders, red.*). Er heerst bovendien een zekere onvrede met de Europese Unie: de eeuwige kritiek op het Zwitserse bankgeheim wordt door velen als jaloezie gezien.'

Zelf vindt de oud-burgemeester de uitslag van het referendum een own goal voor Zwitserland. 'Onze streek leeft voor 80% van het wintersporttoerisme. Dan is gastvrijheid erg belangrijk. Ik wanhoop niet, omdat wij een klein gebied zijn met veel vaste klanten – met name Belgen: de bus met de verongelukte schoolkinderen kwam uit onze deelgemeente Saint-Luc. Mijn zoon is nog door koning Albert ontvangen vanwege zijn aandeel in de hulpverlening. Die vaste klanten weten dat wij zo niet zijn. Maar ik denk dat grotere skistations met een minder persoonlijke aanpak veel klanten zullen verliezen.'

Toch stemde nog 40% van de kiezers hier 'ja' op het referendum. 'Proteststemmers', zegt Epiney. 'Het ging hen er louter om de federale regering in Bern tegen de schenen te stampen. Er leeft in deze streek grote onvrede over Bern: ze hollen het confederalisme uit en trekken steeds meer macht naar zich toe. Dunbevolkte regio's als de onze laten ze in de kou staan. Zo hebben ze onlangs een verbod goedgekeurd op het bouwen van tweede verblijfplaatsen – dat is voor ons een regelrechte ramp. Maar het blijft een ongelukkige keuze om je uit balorigheid voor de kar van rechts-populisten

Norival Portinha:
'Misschien moeten ze de nieuwkomers tegenhouden. Hun concurrentie drukt toch maar de lonen naar beneden'

te laten spannen. Mensen denken gewoon niet na.'

Velen hebben de gevolgen onderschat van hun ja-stem, zegt Epiney. 'Ze beseften onvoldoende hoe boos de EU zou reageren, en hoeveel pijn ze onze economie kan doen als de bilaterale akkoorden sneuvelen. De ja-stem moest een signaal zijn zonder gevolgen en nu zitten we met een overwinning die weinig goed ingelichte Zwitsers willen. Iedereen in dit land weet dat je om goed te glijden je ski's moet waxen, maar dat je niet moet overdrijven. Anders vlieg je uit de bocht. En dat is exact wat zondag is gebeurd.'

Portugese kolonie

's Avonds, in een gezellige wijnkelder, ontmoet ik de 83-jarige architect Urbain Kittel, de ontwerper van het gebied en een lokale legende. Kittel is getrouwd met een Belgische, woonde jaren in ons land en heeft voldoende afstand om spontaan te zeggen: dit is een prachtig land, maar Zwitsers hebben

wel degelijk de neiging vooral aan zichzelf te denken.

Ook Kittel ziet met lede ogen wat er gebeurt. 'Wie zal er de liften bedienen en in de hotels werken als de Portugezen worden weggejaagd?'

De Portugezen? Sinds de jaren 80 is Zwitserland – en met name de Alpen – voor hen een tweede thuis geworden. Ze kwamen als seizoenarbeider tijdens de wintersportperiode, maar velen bleven hangen met baantjes in de bouw en vestigden zich. Inmiddels kleuren ze het straatbeeld. 'Zonder Portugezen zou hier geen school meer openblijven bij gebrek aan leerlingen. Goede leerlingen trouwens: de *secondos*, zoals de kinderen van de tweede generatie genoemd worden, zijn vaak uitblinkers.'

's Anderendaags neem ik de kabelbaan naar het skistation van Zinal. Die wordt bediend door Norival Portinha (29), bijgenaamd Nadal. Hij woont hier sinds 2005, heeft zijn vriendin laten overkomen – zij werkt als poetsvrouw in een hotel – en ze hebben een baby.

'Het leven is hier veel beter dan in Portugal. Je wordt goed betaald. Het is dan wel duur, maar er is ook geen bal te beleven. Om een disco te vinden, moet je naar het dal, de Portugese club is in Sierre – daar ga ik wel eens naar de matches van FC Porto kijken op groot scherm. In de bergen moet je van rust houden, maar je doet ook weinig geld op.'

Nadal heeft er nooit aan gedacht zich verderop te vestigen in Täsch, het Portugese dorp (60% Portugezen) met werknemers van het illustere skistation van Zermatt. 'Dan moet ik Duits leren en daar heb ik geen zin in. Hier is het prima. Ik ski graag.'

Is hij dan niet bang dat het binnenkort afgelopen is voor de Portugezen? Want zelfs zij die hier al dertig jaar wonen, hebben niet de Zwitserse nationaliteit. 'Misschien moeten ze de nieuwkomers tegenhouden,' zegt hij als we alleen zijn. 'Hun concurrentie drukt de lonen naar beneden.'

Maar als ze dat nu eens over hém zeggen en zijn verblijfsvergunning niet verlengen? Nadal grijnst. 'Als ze ons hier allemaal aan de deur zetten, wie zal er dan de skiliften bedienen? Geen Zwitser, die halen hun neus op voor dit werk. Ze zullen wel een manier verzinnen waardoor ik hier mag blijven.'